

Navzdory okolnostem

Výtvarná díla romských umělců

ADAM ŠŮRA

Vlastní identitu nevyjadřují Romové jen hudbou, ale i ve výtvarném umění. Jejich díla ukazují, jakými tématy, starostmi a sny žili a žijí. Galerii, kterou si lze na následujících stránkách prohlédnout, jsme sestavili ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně.¹

Shromažďováním romských výtvarných projevů se muzeum začalo zabývat od svého vzniku v roce 1991. Cílem bylo zmapovat tvůrčí činnost Romů v českých zemích, na Slovensku i v dalších státech Evropy. A to zejména z toho důvodu, že výtvarná díla lépe než jakýkoli jiný lidský artefakt odrážejí stav mysli autora, jeho hodnotový systém, prožitky i vzpomínky. Muzejní pracovníci přitom dbali na to, aby získaná díla vykazovala vedle autenticity i zřejmé estetické kvality. Postupem let tak vznikla sbírka, která co do kvantity i kvality nemá na území bývalého Československa obdoby. Nejedná se jen o obrazy či ilustrace, jejichž výběr otiskujeme, ale také o sochy, výšivky či keramiku.

Autoři zastoupení ve sbírce muzea se liší generačně, stupněm vzdělání, povoláním a samozřejmě talentem. V některých případech začali tvořit až v dospělém věku bez předchozí přípravy či zkušenosti. Impulsem byla mnohdy potřeba vyrovnat se s nelehkou osobní situací. Někteří se začali výtvarně tvorbě pravidelně věnovat například ve vězení a zejména po roce 1989 byla častým podnětem k soustavné tvořivé práci ztráta stálého zaměstnání. Mezi rom-

skými umělci se ale najdou i takoví, kteří tvoří v rámci organizovaných výtvarných kroužků či mají vzdělání, jež s výtvarným uměním úzce souvisí.

Ve sbírce Muzea romské kultury je tak k nalezení široká škála uměleckých projevů. Pro neškolené (insitní) umělce jsou charakteristické tvarové deformace, zkreslení, anatomické nedůslednosti, spontánní citění barev a nedodržování pravidel perspektivy. Jejich výtvarný projev se tak blíží umění pravěků či dávných národů Blízkého východu. Výjimkou není malba na netradiční materiály (např. sololit) z důvodu finanční úspory. U autorů, kteří nějakým typem školení prošli, lze pak sledovat snahu držet krok se současným výtvarným myšlením. Setkáváme se s fantazií, abstrakcí či konceptuálním uměním.

Široká je i paleta témat. Patrný je silný vztah ke krajině a venkovskému světu romských osad. Ačkoliv řada umělců našla zaměstnání v průmyslu a většinu života prožila spíše v městském prostředí, z jejich děl je patrné, jak výrazný vliv na ně mělo dětství či třeba jen návštěvy na romském venkově. Tamní život charakterizovaný volností, spontaneitou, citovostí trvale ovlivnil jejich uměleckou ima-

ginaci. Vedle toho jsou zobrazována témata rodinných vztahů a také romské spirituality, ať už má blízko ke křesťanství, nebo k dávným mýtům.

Neméně důležité jsou však i tíživé osudy tohoto etnika. Častým tématem je romský holocaust. Někteří z výtvarníků byli jeho přímými oběťmi a patří tak k jedněm z mála, kteří o této opomíjené součásti nacistické vyhlazovací mašinerie vydávají trvalé svědectví. Zpracovávána je také dodnes aktuální skutečnost, že Romové jsou etnikem, které je stále v pohybu. I přestože nesměli v bývalém Československu kočovat, jsou vždy znovu odněkud vyháněni: špatnými sociálními podmínkami, rasismem či přímo konkrétními rozhodnutími úřadů nebo místních samospráv. Stále jsme tak svědky nenápadného, ale permanentního romského exodu.

Sbírka výtvarného umění Muzea romské kultury mimo jiné bortí běžné předsudky o Romech jako o etniku neschopném vytrvalé tvůrčí práce. U většiny autorů naopak pozorujeme schopnost tvořit i navzdory nelehkým podmínkám a neustále se přitom zlepšovat. Medailony jednotlivých autorů, jejichž díla uvádíme, najdete v závěru rubriky galerie.

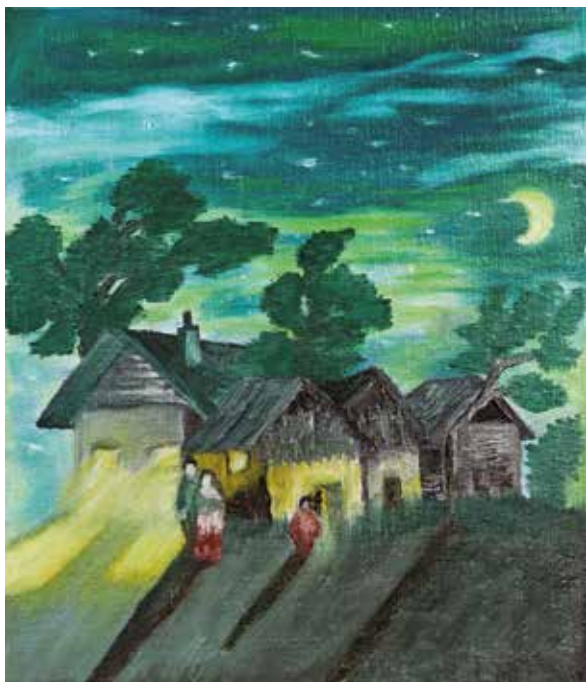
¹ Následující text, reprodukce obrazů a související medailony autorů vycházejí z katalogu *Sbírky Muzea romské kultury. Výtvarné umění/Visual Arts (přirůstky 1991–2005)*. Muzeum romské kultury v Brně, Brno 2005.

Ceija Stojka: Kápo, olej a tempera na kartonu

Karl Stojka: Holocaust (židovský), olej na plátně

Ján Berky: Kija raí anglal o khera (Večer před domy), olej na plátně

Ján Berky: Příbuzní zesnulí, olej na sololitu

Ján Berky: Vajda, tempera na plátně nalepeném na dvojité lepence

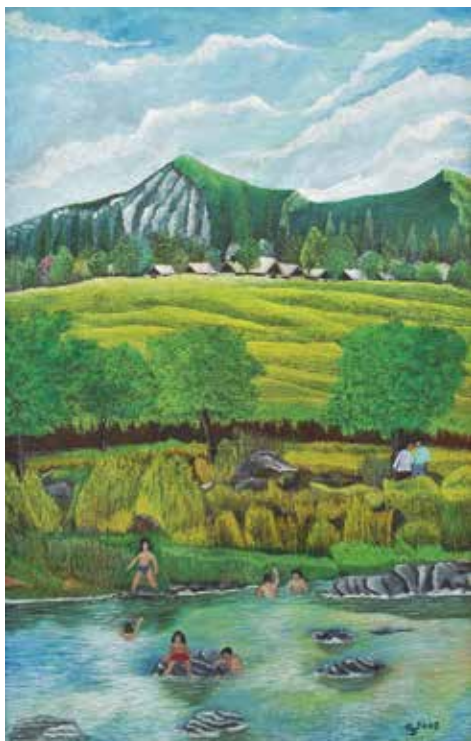
Ján Berky: Symbióza matky a dcery (portrét manželky Blaženy a dcery Moniky), tempera na lepence

Tibor Červeňák alias Valerio Ivtodagas: Portrét Roma (spoluvězeň v NVÚ Rýnovice), olej na plátně

Ján Berky: Exodus (emigrace Romů), olej na plátně

Ján Berky: Vzpomínka na dětství v romské osadě Studenec, olej na sololitu

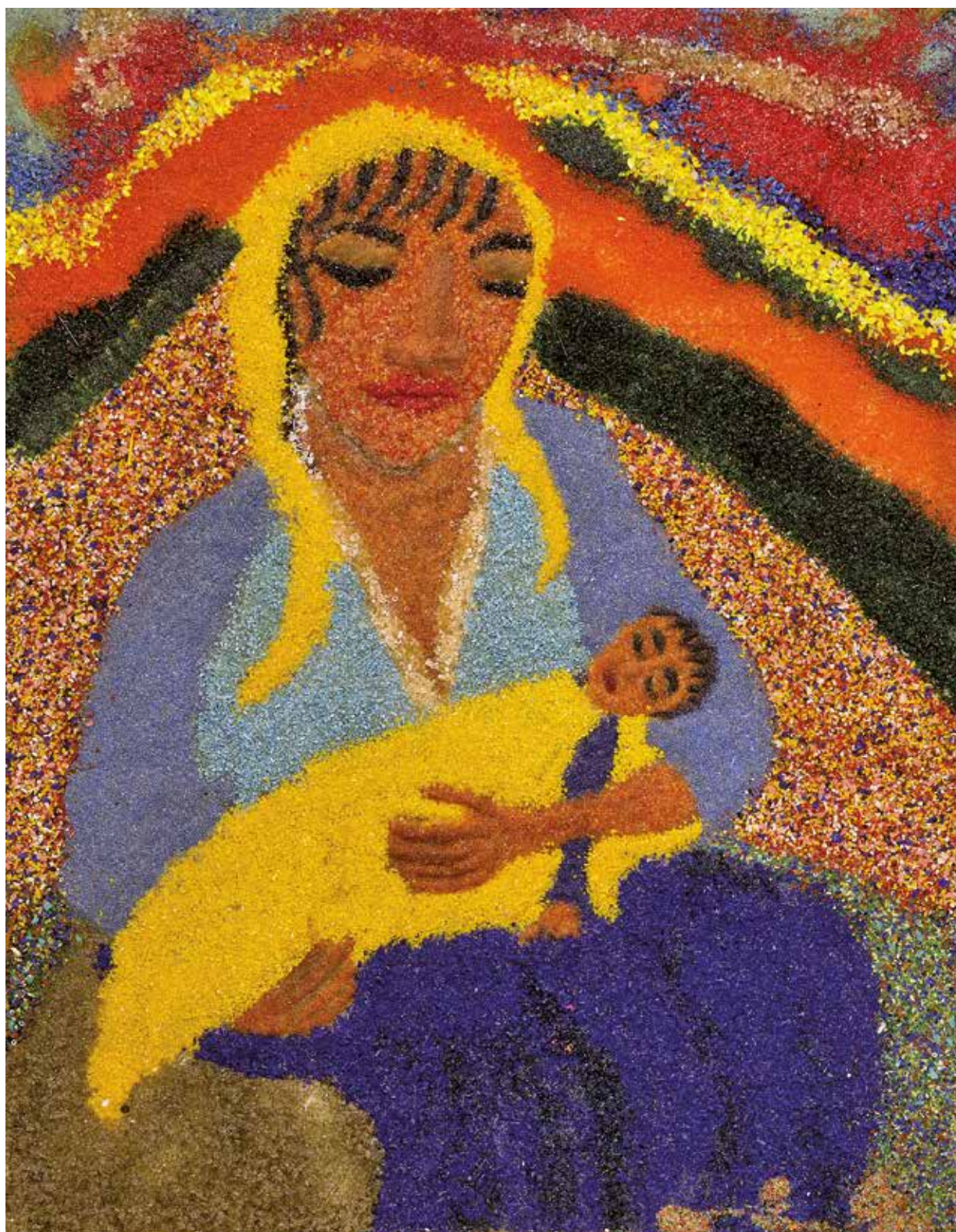
Rudolf Rác: Rodný dům (Ladice), olej na plátně

Tibor Oláh: Gemerská Panica (Podzimní nálada s romskými chatrčemi), olej na plátně

Ján Berky: Podvečerní návrat, tužka a modrá pastelka na kartonu

Rudolf Dzurko: Romská matka (Madona), barevná skleněná drť na skle

Medailony autorů

Karl Stojka

(1931–2003, Rakousko)

Narodil se do kočovnické rodiny koňských handlířů žijících již dvě staletí v rakouském Burgenlandu. Zemřel ve Vídni. Jako dvanáctiletý chlapec byl z rasových důvodů s celou rodinou odvezen do tzv. cikánského tábora v Osvětimi. Zde byl svědkem smrti řady svých blízkých a silně též vnímal utrpení Židů. Sám jako práce schopný přežil. Po válce začal své vzpomínky malovat a předávat tak svědectví ostatním. Vytvořil rozsáhlý soubor obrazů – olejů na plátně, které vypovídají o prožitých hrůzách. Jiná část jeho výtvarného díla však zároveň vyzdvihuje krásu přírody a života. Svá díla Karl Stojka tvořil a prodával ve velkém ateliéru spojeném s prodejní galerií poblíž centra Vídně. Mnohokrát vystavoval. Byl bratrem malířky Ceiji Stojky.

Ceija Stojka (1933, Rakousko)

Tvorbě se začala věnovat až v pozdním věku po roce 1989. Důvodem byla potřeba vydat výtvarné svědectví o zkušenosti s romským holocaustem. Stejně jako její bratr Karl přežila internaci v tzv. cikánském táboře v Osvětimi. Obdobně jako u něj jsou pro její tvorbu charakteristické dvě protikladné polohy: buď hřívivé barvy rozjásaného letního dne na svobodě, nebo naopak černou tuší na bílém podkladu načrtnuté oblnuté vzpomínky někdejšího vězněného děvčátka. O svém životě napsala několik knih, byl o ní natočen film. Mimo jiné také jako zpěvačka nahrála vlastní album. Její práce jsou s velkým ohlaselem vystavovány na samostatných výstavách v Rakousku i v dalších zemích.

Ján Berky (1951, Slovensko)

Jednadvacet let pracoval v Podpolianských strojírnách jako svářeč. Poté byl pro nemoc z povolání převeden na méně namáhavou práci. Změnu práce i kolektivu nesl těžce. Ze svých depresí nakonec našel cestu

skrze výtvarnou tvorbu. Impulsem k ní bylo setkání s nejmenovaným detvanským výtvarníkem, který ho zasvětil do tajů malby na plátně. Ve svém díle reflektuje Berky zejména současnou neutěšenou sociální situaci Romů a jejich perspektivy. V soutěžích amatérských výtvarníků získal řadu zajímavých ocenění. Tvoří a žije v Detvě.

Tibor Červeňák

alias Valerio Ivtoagas (1977, Česká republika, Irsko)

Vyrůstal v dětském domově v severomoravském Krnově, vyučil se malířem-natěračem a krátce studoval obor malíř-restaurátor ve Valašském Meziříčí. Už jako devítiletý chlapec s nadšením navštěvoval ateliér krnovského sochaře Mikoláše Rutkovského, později ateliér akademického sochaře Vladislava Vlodka v Hranicích na Moravě. V jeho vlastní výtvarné tvorbě převládá portrétní a figurální malba a kresba. Dvakrát samostatně vystavoval. Užívá uměleckého pseudonymu Valerio Ivtoagas, který vychází ze jmen jeho blízkých: matky Valerie a počátečních písmen jmen bratrů Ivana, Tondy, Daniela a Gabriela. Velkou část svých rozměrných pláten vytvořil ve věznicí v Rýnovicích. V současné době žije, pracuje a vystavuje v irském Belfastu.

Rudolf Rác

(1942, Česká republika)

Narodil se na Slovensku, rodina se poté přestěhovala do severních Čech, kde našla práci v zemědělství. Před ukončením základní školy mu zemřel otec. Aby finančně pomohl rodině, začal manuálně pracovat na stavbách a stal se zedníkem. K malování se dostal až v devětapadesáti letech. Na zednické brigádě ve Francii se seznámil s jistým „profesorem malířství“, který jej zasvětil do tajů malby. *Tvrdil o mně, že mám talent.* Po tomto povzbuzení si Rudolf Rác nakoupil knihy o technice olejomalby a začal malovat nejprve krajinky. Ty

jej zajímají stále, ale v poslední době se ve svém díle zaměřuje i na život Romů. Jeho práce byly poprvé veřejně prezentovány v roce 2000 v pražském Divadle Rokoko, kde se staly součástí kolektivní výstavy několika romských autorů.

Rudolf Dzurko

(1941, Česká republika)

Pracoval jako dělník ve sklářských závodech v severních Čechách. Na počátku 70. let se začal věnovat tvorbě obrazů z barevné skleněné drtě (sklářského odpadu), kterou lepí na skleněné tabule. Tato originální výtvarná technika je jeho patentem. Vytváří také sochy ze dřeva a pískovce. Od roku 1977 pravidelně vystavuje, měl i velké retrospektivní výstavy, například v západočeské Galerii Klenová/Klatovy v roce 1998, v Muzeu romské kultury v Brně v roce 2001 či o rok později v EgonSchiele Art Centru v Českém Krumlově. Patří k nejuznávanějším naivním výtvarníkům u nás. Jeho práce jsou mimo jiné zastoupeny ve sbírkách Národního muzea (národopisné oddělení) a Národní galerie v Praze, Severočeské galerie v Litoměřicích, Galerie Klenová/Klatovy nebo Národní galerie v Bratislavě.

Tibor Oláh (1952, Slovensko)

Malovat začal v letech 1990–1992. Zaměřuje se zejména na malbu olejem na plátno či na levnější sololit. Jeho nejčastějším námětem je příroda, její atmosféra a proměny. Ze soutěží amatérských výtvarných tvůrců si pravidelně odnáší hodnotná ocenění, např. v soutěži rožňavského regionu v roce 1996 obsadil první místo. Poprvé vystavoval své obrazy na kolektivní výstavě v Dubnici nad Váhom v roce 1995, poté se účastnil i řady dalších kolektivních výstav. Žil a tvořil delší čas v Rožňavě, nedávno přesídlil do slovenského Plešivce. Je dlouhodobě nezaměstnaný. Jeho bratrem je romský výtvarník Dušan Oláh.

pd